

وزارت نیرو خلاف نکرده

بخش های غیر دولتی به منظور سرمایه گذاری در بخش آب و جلب مشارکت آنها در مدیریت و بهره برداری تأسیسات آب، حفظ و نگهداری سرمایه گذاری های انجام شده و واگذاری فعالیت های تصدی گری دولت در زمینه تأمین، انتقال و توزیع آب به بهره برداران و ایجاد زمینه برای انجام وظایف حاکمیتی و بهبود مدیریت حفاظت کمی و کیفی منابع آب است.

با این اهداف پیشنهاد کردیم که بازارهای محلی آب ایجاد شود. دستاوردهای مورد انتظار ما افزایش بازده اقتصادی آب به عنوان یک نهاده ی کمیاب، بویژه در تولید محصولات کشاورزی، اتخاذ تدابیر توسط مصرف کنندگان برای کاهش مصرف آب در هر واحد تولیدی، کاهش فعالیت های غیرکارآمد که در آنها بازدهی اقتصادی آب نازل است و افزایش فعالیت های دارای بازده اقتصادی است. در حال حاضر یکی با حبابه خود پسته و زعفران می کارد و دیگری با همین آب محصول بی ارزشی تولید می کند و توجه اقتصادی آب برایش مهم نیست. در بازار آب امکان رقابت های متغیر سرمایه گذاری شامل سود، بازده، تأمین مالی در بازارهای مالی را در بخش آب مانند سایر بخش های اقتصادی فراهم می نماید. یعنی چنانچه رقابت ایجاد کنیم، آب در جاهایی استفاده می شود که سود بیشتری داشته باشد و متعاقباً کسی که از آب برداشت شده سودی به دست نمی آورد، آن را به صنعت واگذار می کند که به ازای هر متر مکعب آب درآمد بیشتری دارد.

دستآورد دیگر بازار آب کاهش هزینه های تولید آب توسط عرضه کنندگان برای حداکثر کردن منافع و در نهایت تسریع در برنامه های تحویل حجمی آب، صدور سند آب و ایجاد تشکل ها و بهنگام سازی سند ملی آب به عنوان بسترهای اصلی تشکیل بازار آب است.

آب آنچه که می فرمایید بر روی کاغذ است و به مرحله ی عملیاتی نرسیده است؟

برای اینکه این طرح ها به مرحله ی عملیاتی برسد اولین کاری که باید اتفاق افتد انجام مطالعات ایجاد بازار آب است بازار آب پیچیده تر از آن چیزی است که

پروژه مطرح و تصویب گردید که ۱۱ پروژه مربوط به وزارت نیرو، ۳ پروژه مربوط به وزارت جهاد کشاورزی و یک پروژه مربوط به سازمان زمین شناسی بود. یکی از این پروژه ها تحت عنوان راه اندازی بازارهای محلی آب در کشور است که ایجاد ۱۲۰۰ بازار محلی آب را شامل می شود و پروژه های دیگری با نامهای ایجاد گروه های گشت و بازرسی، نصب کنتور هوشمند و موارد دیگر بوجود آمده اند. علت ایجاد هم زمان ۱۲۰۰ تشکل آب بران و بازار آب به دلیل وجود حدود ۱۲۰۰ دشت است و فرض بر این بوده است که (در کشور حدود ۶۰۹ محدوده ی مطالعاتی و داخل آن ۱۲۰۰ دشت وجود دارد) در هر دشت حداقل یک تشکل ایجاد کنیم و داخل آن تشکل بازار آب را راه اندازی نماییم.

هدف از ایجاد بازار آب افزایش بهره وری، تعیین آب به عنوان یک کالای اقتصادی، کنترل و جلوگیری از مصرف بی رویه و اضافه برداشت آب خصوصاً در بخش کشاورزی و برداشت آب به میزان قابل برنامه ریزی، برقراری تعادل در نظام قیمت گذاری و عرضه و تقاضای آب، جلب مشارکت

در ویژه نامه نوروز ۱۳۹۶ انجمن پسته ایران، گزارش «میزگرد بررسی ایده ی بازار آب» و نظرات شرکت کنندگان ارائه شد. در ادامه ی پرونده آب گفتگوی تلفنی با آقای مهندس جواد میبیدی مدیرکل دفتر نظام های حفاظت و بهره برداری آب و آبفای وزارت نیرو ترتیب دادیم و نظرات ایشان را در مورد بازار آب جویا شدیم. وی کارشناس منابع آب و فوق لیسانس مدیریت اجرایی با گرایش استراتژیک است و پیش از این مدیرکل امور آب استان خراسان و مدیرکل دفاتر حفاظت و بهره برداری منابع آب زیر زمینی و مهندسی رودخانه و سواحل شرکت مدیریت منابع آب ایران را عهده دار بوده است.

آقای مهندس! اخیراً برای بهبود بحران آب در کشور راه حلی به نام «بازار آب» مطرح شده است. بطور کلی نظر شما در این مورد چیست؟

بازار آب به تنهایی راهکار مناسبی برای رفع بحران منابع آب زیرزمینی نیست. لذا در سال ۱۳۹۳ طرحی با عنوان طرح احیا و تعادل بخشی دشت های کشور به وزارت نیرو ارائه شد. در این راستا حدود ۱۵

فکر می کردیم.

تصورمان این است که اگر درست عمل نکنیم ممکن است همین وضعیت موجود را هم بدتر کنیم. در بحث چشمه ها و قنوت و آب های سطحی مشکلی نداریم. مشکل اصلی در خصوص آب های زیرزمینی و چاه ها است که هنوز به یک نتیجه کلی نرسیده ایم و به همین دلیل احساس شد که به طور ناگهانی و بدون مطالعات کافی نمی توان در کل دشت ها بازار آب را راه انداخت. هم اکنون تنها کاری که انجام شده این است که مطالعه و عملیات در سه منطقه پایلوت را شروع کرده ایم. این طرح های مطالعاتی در حوزه شرکت آب منطقه ای البرز، قزوین و اصفهان برنامه ریزی شده و در حال انجام است. در سال ۱۳۹۵ شرکت آب منطقه ای تهران، آذربایجان شرقی و اردبیل، قزوین و هرمزگان نیز به عنوان منطقه ی پایلوت در بازار آب انتخاب شدند. الان در سه استان کار شده و مقداری پیشرفت فیزیکی داشته است. بطور مثال در آب منطقه ای اصفهان طرحی با عنوان مطالعه و بررسی امکان پذیری و نحوه ی استقرار بازار آب در محدوده ی مطالعاتی در حال اجرا است. مشاور این قرارداد پژوهشکده ی آب و فاضلاب دانشگاه صنعتی اصفهان است که قرارداد با آنها از تاریخ ۲۵ فروردین ۹۵ به مدت ۱۶ ماه شروع شده و تاکنون ۴۴ درصد پیشرفت فیزیکی داشته است. در استان البرز دشت هشتگرد مدنظر بوده است. برای مطالعه و راه اندازی بازار آب در استان البرز با پردیس کشاورزی و منابع طبیعی دانشگاه تهران قرارداد بسته شده و ۱۲ درصد پیشرفت داشته است. در قزوین تحت عنوان انجام مطالعات و عملیاتی کردن بازار آب، مهندسین مشاور تحقیقات خاک مهاراب، این کار را انجام می دهند و ۲۰ درصد پیشرفت فیزیکی داشته است.

پیشرفت فیزیکی در طرح مطالعاتی به چه معنا است؟

این پیشرفت براساس شرح خدمات تعریف شده است. شرح خدمات بسیار مفصل است و بطور کلی شامل دو بخش می شود: یک بخش شامل مطالعات و انجام نهادسازی مرکزی است که شامل: ۱- تکمیل مطالعه و تدبیر ساز و کار لازم برای تشکیل بازار محلی و منطقه ای آب ۲- تکمیل سند آب ۳- تشکیل ستاد مرکزی سیاست گذاری ۴- بررسی و تشکیل نهاد توسعه بازارهای محلی

آب ۵- تشکیل مرکز مدیریت و هماهنگی بازار آب. است یعنی اگر کسی چاه غیر مجاز حفر می کند متوجه می شود که به ضرر همه است. الان که هنوز این تشکل ها ایجاد نشده هر کس می تواند بگوید که اگر من این آب را برداشت نکنم دیگری برداشت می کند. باید تشکل ایجاد شود و وزارت نیرو در قالب تفاهم نامه های مشترک، دشت را به تشکل ها واگذار می کند و اگر کسی برداشت غیر مجاز داشته باشد به جای اینکه ما برویم و شکایت کنیم، سایر مالکین شکایت می کنند. فرق این است که وقتی ما شکایت می کنیم مراجع سیاسی جلوی ما را می گیرند ولی اگر بهره برداران وارد عمل شوند دیگر هیچ فشاری وجود نخواهد داشت و وزارت نیرو هم آنها را حمایت می کند. از آنجایی که این کار بر عهده ی مردم است حفاظت از منابع آب هم به مردم واگذار می شود و از ما بهتر عمل می کنند. آنجا دیگر اگر چاهی برای کشاورز ارزش افزوده ای نداشته باشد آن را به

آب ۵- تشکیل مرکز مدیریت و هماهنگی بازار آب.

بخش دوم اجرای پایلوت است که شامل: ۱- تکمیل مطالعه پایلوت به منظور بررسی امکان شکل گیری و تشکیل بازار آب سطحی و زیرزمینی ۲- فراهم کردن زمینه تجمیع و تشکیل بازار آب ۳- تشکیل و هدایت بازار آب و در نهایت پایش یا ارزیابی بازار و مستندسازی نتایج حاصل از اجرا. هر کدام از این موارد گزینه های جداگانه ای دارد.

افزایش برداشت به چه دلیل ایجاد شده؟ آیا نظارت بر آنها نبوده است؟ بازار آب چگونه می تواند مانع از افزایش برداشت شود؟

تشکل های آب بران و بازار آب لازم و ملزوم یکدیگرند. کل افرادی که در یک دشت چاه مجاز دارند باید در قالب یک تعاونی یا تشکل آب بران یا نظام صنفی با هم تشکلی ایجاد نمایند. قبل از ایجاد بازار آب باید افراد بدانند این آب متعلق به آنها

تشخیص خودشان به یک صنعت می دهند که سود بالایی دارد و ارزش افزوده و بهره وری و راندمان آب بالا می رود.

دنیای می دانیم که در دشت های ممنوعه پروانه های بی حد و حصری داده شده و چاه هایی که نمی بایست مجاز شوند، مجاز شدند؛ بنابراین به سادگی نمی توان این طور گفت که همه بیابند و راجع به چاه ها تصمیم بگیرند. در خصوص مالکانی که قبل از ممنوعه شدن دشت چاه داشتند یا مالک قنات بوده اند و بجای مادر چاه، اقدام به حفر چاه نموده اند چه تصمیمی گرفته می شود؟

از نظر قانون به هر دلیلی که هر شخصی پروانه گرفت ما دیگر به این راحتی نمی توانیم پروانه اش را باطل کنیم مگر اینکه تخلف کند؛ ولی اگر به درست یا غلط به آن پروانه دادیم و آن پروانه بیش از چند سال کار کرده باشد آن چاه خود جزء چاه های مجاز محسوب می شود مگر اینکه پروانه نداشته باشد یا اضافه برداشت داشته باشد که باید با آن برخورد شود.

دنیای شما فرمودید برای اینکه یک بازار شکل گیرد و مردم بخواهند عهده دار اداره ی آن بازار شوند باید میزان برداشت از منابع آب را جهت پایداری به سطح آب تجدیدپذیر (آب قابل برنامه ریزی) برسانیم.

بله، بطور مثال دشت رفسنجان مقدار بارندگی مشخصی دارد و میزان تبخیر و جاری شدن آب در رودخانه ها نیز مشخص است. آن میزان آبی که در سال به آبخوان دشت رفسنجان وارد می شود آب تجدید پذیر است. در دنیا می گویند که از آب تجدید پذیر به میزان ۵۰ تا ۶۰ درصد بیشتر نمی توانید استفاده کنید. هدف ما این است که در مرحله ی اول فعلاً ۷۵ درصد آب تجدید پذیر را استفاده نمائیم که آنرا آب قابل برنامه ریزی می نامیم.

دنیای بعضی از دشت ها با یکدیگر تبادل هیدرولیکی دارند. در صورت راه اندازی بازار آب محلی، تعارضی که ایجاد می شود این است که بازار محلی یک دشت در بالا دست جدا از دشت پایین دست است که می تواند برای منافع مالکان در پایین دست مضر باشد. این مورد را چگونه رفع می کنید؟

ما ۶۰۹ محدوده ی مطالعاتی داریم که تماماً حوضه های متفاوتی دارند و داخل این ها هم دو یا چند دشت وجود دارد. این دشت ها باید طوری برنامه ریزی شوند که در قالب کل محدوده ی مطالعاتی باشند. یعنی بتوانیم این ارتباط را بین چند بازار ایجاد کنیم و دشت هایی که با هم ارتباط دارند باید با یکدیگر هماهنگ شوند. از نظر کنترل، وزارت نیرو، تعیین می کند که آب برنامه ریزی شده در هر دشت چقدر باید باشد.

دنیای نقش دولت واضحاً در پایه گذاری بازار رسمی آب و بعد از آن چیست؟

در حال حاضر یک شرکت مشاور مادر در نظر گرفته شده است که ساختار بازار آب را کاملاً طراحی کند و هنوز خودمان به یک جمع بندی نرسیده ایم که دقیقاً دولت می خواهد چه نقشی داشته باشد. وقتی این پایلوت ایجاد شد و شروع به کار کرد ساختار آن مشخص می شود. فعلاً بازار آب محلی داریم که هر کدام مستقل اند و در حال مطالعه بر روی این موضوع هستیم.

دنیای شرکت مشاور مادر چه کسی است؟ مقرر این شرکت کجاست؟

کارفرما و پی گیری ایجاد بازار آب در کشور توسط شرکت مدیریت منابع آب ایران است انجام می شود.

دنیای چه ارگان هایی مسئول تعریف، اصلاح، حذف و یا تغییر قوانین و سیاست ها هستند و به سیستم دعاوی حقوقی چه ارگانی قرار است رسیدگی کند؟

کار مشاور این است که ببیند آیا ما با قانون توزیع عادلانه آب، می توانیم این بازارها را راه اندازی کنیم. ممکن است ما نتوانیم این بازار را راه بیندازیم. چون طبق مواد ۲۷ و ۲۸ قانون توزیع عادلانه آب که فعلاً به آن استناد می کنیم، برای ایجاد بازار آب مشکلاتی وجود دارد و نمی توان آب را خارج از زمین یا اراضی آبخور اولیه انتقال داد، بنابراین مشاور باید برای حل این مشکل راهکاری پیدا کند.

دنیای شما مطرح کردید که به واسطه ی بازار آب می توان خرید و فروش انجام داد و ارزش اقتصادی آن را مشخص کرد. در شرایطی که در مملکت هم قدرت رانت وجود دارد و هم یارانه های دولتی که به صنایع و گروه های خاص تعلق می گیرد، یک رقابت پذیری تصنعی موجود

است. آیا بازار رسمی آب انحصار را تشدید نمی کند؟

در حال حاضر آب زیرزمینی بین افراد حقیقی و حقوقی تقسیم شده و متأسفانه عادلانه هم نبوده است. مهم این است که از آب خوب استفاده کنیم. به دنبال این هستیم که هم از منابع آب حفاظت شود و همزمان بهره وری آب افزایش یابد. در حال حاضر در ایران به ازای یک متر مکعب ۸۰۰ تا ۹۰۰ گرم محصول کشاورزی تولید می شود در شرایطی که در دنیا این مقدار ۳ کیلوگرم به ازاء هر مترمکعب است.

دنیای تخلفاتی از جمله صدور پروانه برداشت از آب در دشت ممنوعه وجود داشته و اضافه برداشت صورت گرفته و چاه های غیر مجازی هنوز در حال فعالیت اند. تخلفات اینچنینی متوجه دولت است یا مردم؟

آن چاه هایی که وزارت نیرو در دشتهای ممنوعه مجوز داده دو حالت داشته است، یا برای آب شرب بوده یا برای صنعت است. به کشاورزان هم به دلیل خشک شدن قنات شان مجوز حفر چاه دادند. حتی یک نمونه نمی توانید پیدا کنید که آب منطقه ای های سراسر کشور در دشت ممنوعه چاهی برای فعالیت کشاورزی داده باشند. در گذشته هیچ عزم ملی نه در وزارت نیرو و نه در سایر ارگانها برای انسداد چاه های غیر مجاز وجود نداشت. الان کارد به استخوان رسیده و همه فهمیده اند که آب شرب هم ممکن است در آینده با مشکل مواجه شود. مثلاً تا الان توانستیم بیش از ۲۰ هزار چاه غیر مجاز را ببندیم و نزدیک به ۶۰ هزار کنتور نصب کردیم. خودمان از عملکردمان راضی نیستیم. خوشبختانه شرایط حمایت از این کار نسبت به چند سال پیش بهتر شده است. برنامه وزارت نیرو در برنامه ششم این است که کل اضافه برداشت از چاه های مجاز با نصب کنتور کنترل کند و چاه های غیر مجاز را مسدود نماید.

دنیای طبق اطلاعاتی که از مدیریت منابع آب رفسنجان بدست آمده، حول و حوش ۹۷۰ چاه دایر در منطقه رفسنجان داریم در صورتی که تعداد قنات های دشت رفسنجان حدود ۱۰۰ رشته بوده!

مواردی که عرض شد در زمان ممنوعیت دشت بوده است. در زمان دشت آزاد بودن دشت مجوزهای زیادی برای مصارف کشاورزی داده شده است قبول دارم در

کمتر برداشت شود. با نصب کنتور بر این چاه ها اجازه داده نمی شود که اضافه برداشتی صورت گیرد و چاه غیر مجاز را هم می بندند. وقتی این کار را کردند چنانچه مجموع حجم آبی که از انسداد چاههای غیرمجاز و نصب کنتور برای چاههای مجاز بدست آمد بیشتر و یا مساوی ۲۰۰ میلیون مترمکعب بود دیگر نیازی به کاهش پروانه های مجاز موجود نیست ولی اگر علی رغم انسداد چاههای غیرمجاز و نصب کنتور بر روی چاههای مجاز میزان آب صرفه جویی کمتر از ۲۰۰ میلیون متر مکعب بود لازم است مقداری از حجم آب مندرج در پروانه چاههای مجاز کسر گردد.

مجاز مطابق پروانه پایان یافت سیستم آب را قطع می کند و هدف این است که مالک بیش از پروانه اش مصرف نکند. **دنیای آب** چاه های زیادی آبدهی گذشته را ندارند و بالاجبار کمتر از پروانه برداشت می کنند و ممکن است با کاهش عدد پروانه توسط آب منطقه ای میزان برداشت مجاز آنها بیش از برداشت فعلی شود! بطور مثال اگر در دشتی حدود ۵۰۰ میلیون متر مکعب در منابع آب زیرزمینی در حال حاضر برداشت می شود. مجوز برداشت آب قابل برنامه ریزی که تعیین شده حدود ۳۰۰ میلیون متر مکعب باشد. باید ۲۰۰ میلیون

همان زمان هم بیش از اندازه مجوز صادر شده است! بعد از سال ۵۳ در دشت رفسنجان اگر آب منطقه ای کرمان مجوز چاه کشاورزی داده باشد خلاف عمل کرده است. از سال ۸۴ وزارت نیرو در دشتهای ممنوعه حداکثر ۲۵ متر مکعب در شبانه روز یا نیم لیتر در ثانیه مجوز داده و آن هم برای گلخانه و صنعت بوده است. **دنیای آب** شما نکته ای فرمودید که شکل آب بران تشکیل شود و آنها اجماع کنند. در دشتی مثل دشت رفسنجان شاید حول و حوش ۸۰ هزار بهره بردار وجود دارد. این افراد چطور می توانند به اجماع برسند؟ کشاورزان در عمل به بحران آب زیرزمینی پی برده اند. چون هر سال با کم شدن آب چاه خود مواجه اند و باید هزینه کنند تا به آب بیشتری برسند. با کف شکنی و جابجایی های زیاد و کاهش کیفیت آب، کشاورزان را به این جمع بندی می رساند که باید کاری انجام دهند و هیچ راهی وجود ندارد جزء اینکه با همکاری هم برداشت آب را کاهش دهید.

دنیای آب فرمودید ما در کل کشور ۶۰۹ محدوده ی مطالعاتی داریم و برنامه وزارت نیرو این است که در این محدوده بازارهای آب محلی ایجاد کند. شما خوشبینانه چه زمانی را برای ایجاد این بازارها متصور هستید؟

تلاش مشاور ما این است که بتواند در سال ۹۶ این کار را در حداقل ۴ دشت به اتمام برساند تا در هر استانی تا آخر برنامه ششم بتوانیم چند بازار آب را به عنوان الگو ایجاد کنیم و کاری کنیم که بازار آب در جهت حفاظت و بهره روی موفق باشد، آن موقع است که خود کشاورز اعلام آمادگی خواهد کرد. البته انجام این مورد به شرطی است که بازارهای آب که در دشتهای پایلوت ایجاد می شوند موفق بوده و کشاورزان راضی باشند.

دنیای آب نقش وزارت نیرو در مورد نصب کنتورهای حجمی چیست؟

شما هر پروانه چاهی را که ملاحظه کنید هم دبی لحظه ای هم ساعات کارکرد و هم حجم سالیانه ی آن مشخص است. اغلب این چاه ها یا دبی اضافه تری برداشت می کند یا ساعت کارکرد آنها بالا است. این کنتورها که نصب می شوند برای این افراد مانند کارت سوخت است و میزان حجم آب و مصرف آن را مشخص می کند. به محض این که مصرف